

Vrhovno sodišče
Civilni oddelek

VSRS Sklep II Ips 137/2018
ECLI:SI:VSRS:2018:II.IPS.137.2018

Evidenčna številka: VS00017157

Datum odločbe: 25.10.2018

Opravilna številka: VSL Sodba I Cp 1218/2017

II.stopnje:

Datum odločbe: 20.12.2017

II.stopnje:

Senat: mag. Rudi Štravs (preds.), Jan Zobec (poroč.), mag. Nina Betetto, dr. Mateja Končina Peternel, Tomaž Pavčnik

Področje: CIVILNO PROCESNO PRAVO - OBLIGACIJSKO PRAVO - POGODBENO PRAVO - USTAVNO PRAVO - VARSTVO POTROŠNIKOV

varstvo potrošnikov - potrošniška kreditna pogodba - potrošniška hipotekarna kreditna pogodba - posojilo v tuji valuti - dolgoročni kredit v *CHF* - valutno tveganje - ničnost pogodbe - nejasni pogodbeni pogoji - nepošten pogodbeni pogoj - ekonomske posledice pogodbenega pogoja - pojasnilna dolžnost - informacijska dolžnost banke - načelo vestnosti in poštenja - povprečni potrošnik - slaba vera banke - enakovrednost dajatev - monetarna politika - novi dokazi - pomanjkljiva obrazložitev odločbe

Jedro

V okviru pojasnilne dolžnosti mora biti kreditojemalec ne le seznanjen z možnostjo zvišanja ali znižanja vrednosti tuje valute, v kateri mora odplačevati kredit, biti mora biti tudi zmožen oceniti potencialno znatne ekonomske posledice pogodbenega pogoja za njegove finančne obveznosti, torej za skupne stroške kredita. Zavedati se mora, da prevzema valutno tveganje, ki ga bo ob devalvaciji valute, v kateri prejema dohodke, morda težko nosil. To med drugim pomeni pregledno pojasnjeno konkretno delovanje mehanizma, v katerega spada zadevni pogoj ter, če je to primerno, povezavo med tem mehanizmom in mehanizmom, določenim z drugimi pogoji, na podlagi česar lahko potrošnik z natančnimi in razumljivimi merili presodi, kakšne so ekonomske posledice, ki se jim izpostavlja. Pri tem je treba upoštevati ne le vsebino same pogodbe, temveč vse oglase in informacije, ki so bile potrošniku posredovane v okviru pogajanj.

Pošteno opravljena pojasnilna dolžnost pomeni "igro z odprtimi kartami", ki pogodbeno stranko zavezuje, da drugi pogodbeni stranki ne prikrije nobene pomembne informacije, ki bi lahko vplivala na odločitev za sklenitev pogodbe. Gre za dolžnost razkritja vseh okoliščin, ki bi jih banka (upoštevaje njeno strokovno znanje in izkušnje glede mogočih sprememb menjalnih tečajev in tveganj pri posojilih v tuji valuti) lahko poznala ob sklenitvi pogodbe in bi lahko vplivale na njeno poznejše izvajanje, saj pogoj lahko pomeni neravnotežje med strankami, ki se pokaže šele med izvajanjem pogodbe.

Banka je pojasnilno dolžna opraviti v obsegu, ki se zahteva za standard povprečnega potrošnika (torej celo, če bi kreditojemalec že sam imel višjo raven strokovnega znanja). V tem smislu Sodišče EU v zadevi Andriuc govori o informacijah, na podlagi katerih lahko odločitve sprejema povprečni potrošnik, ki je normalno obveščen, razumno pozoren in preudaren. Aktivnosti ali neaktivnosti potrošnika v zvezi z iskanjem informacij banke ne odvezujejo pojasnilne dolžnosti v enakem obsegu; ni pa več v sferi banke, na kakšen način bo prejete informacije potrošnik upošteval pri svoji odločitvi. Revizijske navedbe, da je treba, na primer, upoštevati tudi to, da sta bila tožnika glede na svojo starost že večkrat izpostavljena spremembam valute, da bi zaradi tega morala ta mehanizem razumeti, ter da sta informacije o kreditu v *CHF* iskala tudi pri drugih bankah, so zato za presojo pravilnosti izpolnitve toženkinine pojasnilne dolžnosti neutemeljene.

Iz Priporočil Evropskega odbora za sistemska vlaganja CERS/2011/1 z dne 21. 9. 2011 izhaja (le), da se nacionalnim nadzornim organom in državam članicam priporoča, da od finančnih institucij zahtevajo, da posojilojemalcem dajo ustrezne informacije o tveganjih pri dajanju posojil v tujih valutah, ki bi morale posojilojemalcem zadostovati za sprejetje poučenih in preudarnih odločitev ter bi morale vsebovati vsaj to, kako bi na obroke za odplačilo posojila vplivala zelo velika depreciacija zakonitega plačilnega sredstva države članice, kjer ima posojilojemalec stalno prebivališče, in povečanje tujih obrestnih mer. Konkretnega načina pojasnila torej priporočilo ne opredeljuje. To je tudi razumljivo, saj gre za mehko, nezavezujoče pravo, ki državam priporoča, svetuje in jih neobvezujoče usmerja ter jim tako pušča manevrski prostor, ali (in na kakšen način) bodo formalizirale način pojasnilne dolžnosti (prim. V. odstavek 288. člena Pogodbe o delovanju EU).

Uporaba omenjenih priporočil na pravno zavezujoč način pa bi tudi nasprotovala ustavni prepovedi povratne veljavnosti predpisov (155. člen Ustave RS). Gre namreč za priporočilo iz leta 2011, medtem ko je bila sporna kreditna pogodba sklenjena leta 2008.

Bistvo sodbe Sodišča EU v zadevi Andriuc je predvsem v tem, da mora biti stopnja informiranja potrošnikov določene intenzivnosti, ne pa v predpisovanju točnega načina informiranja, npr. z izdelavo grafičnih prikazov in izračunov. To še toliko bolj, ker tako specifičnih zahtev v času sklepanja spornih kreditnih pogodb nacionalna zakonodaja ni predpisovala. Tak način informiranja bi v ekstenzivni obliki lahko vodil do točke prezasičenosti z informacijami in s tem omogočal tudi manipulacije in zavajanja (na primer z prikazom hipotetičnega, celo špekulativnega gibanja tečaja v korist potrošnikov). Revizijsko sodišče hkrati poudarja, da pretirana skrb za potrošnika tudi ni v skladu s pojmovanjem posameznika kot razumnega, preudarnega, avtonomnega in svobodnega subjekta, ki je sposoben sprejemati odgovorne, ekonomske, življenjske in osebne odločitve, s katerimi oblikuje svoje življenje.

Izrek

I. Reviziji se ugodi, sodba sodišča druge stopnje se razveljavi ter se zadeva vrne sodišču druge stopnje v novo sojenje.

II. Odločitev o revizijskih stroških se pridrži za novo končno odločbo.

Obrazložitev

Dosedanji potek postopka

1. Tožnika sta s toženko v obliki notarskega zapisa opr. št. SV ... z dne 28. 1. 2008 sklenila Sporazum o zavarovanju denarne terjatve upnika z ustanovitvijo zastavne pravice na nepremičnini po členu 142 SPZ v zvezi s Pogodbo o potrošniškem hipotekarnem kreditu št. ... z dne 24. 1. 2008. Kredit je bil odobren v švicarskih frankih (v nadaljevanju *CHF*) in v isti valuti naj bi bil tudi vrnjen.

2. Kasneje je vrednost *CHF* v primerjavi z vrednostjo EUR precej narasla, kar je pomenilo, da se je kreditna obremenitev za prvega tožnika povečala, saj je moral za odplačilo mesečne anuitete, določene v *CHF*, porabiti večjo količino EUR.

3. V pravdi sta tožnika s primarnim tožbenim zahtevkom zahtevala ugotovitev, da je notarski zapis ničen, da sta dolžna toženki plačati znesek 19.491,30 EUR ter ugotovitev, da je vknjižba hipoteke na njuni nepremičnini v korist toženke neveljavna in se izbriše. S podrednim tožbenim zahtevkom sta zahtevala razvezo notarskega zapisa ter naj se jima naloži plačilo zneska 19.491,30 EUR toženki, slednji pa izstavitev zemljiškknjižne listine, ki bo podlaga za izbris hipoteke na njuni nepremičnini.

4. Ničnost pogodbe sta tožnika utemeljevala z naslednjimi razlogi: kreditna pogodba naj bi ne imela dopustne podlage; šlo naj bi za oderuško pogodbo; toženka naj bi pri sklepanju pogodbe ne izpolnila svoje pojasnilne dolžnosti. Podredno predlagano razvezo pogodbe pa sta utemeljevala s spremenjenimi okoliščinami.

5. Sodišče prve stopnje je zavrnilo tako primarni kot podredni tožbeni zahtevki in tožnikoma naložilo povračilo pravnih stroškov toženke.

6. Sodišče druge stopnje je ugodilo pritožbi tožnikov in izpodbijano sodbo spremenilo tako, da je v celoti ugodilo primarnemu tožbenemu zahtevku s stroškovno posledico. Toženki je naložilo tudi povračilo pritožbenih stroškov tožnikov.

7. Toženka je zoper sodbo sodišča druge stopnje vložila revizijo, v kateri zatrjuje bistvene kršitve določb postopka in zmotno uporabo materialnega prava. Revizijskemu sodišču prvenstveno predlaga, da izpodbijano sodbo spremeni tako, da pritožbo tožnikov zavrne in potrdi sodbo sodišča prve stopnje; podrejeno pa predlaga razveljavitev sodbe sodišča druge stopnje in vrnitev zadeve sodišču druge stopnje v novo sojenje pred drugim senatom. Priglašča revizijske stroške.

8. Revizija je bila vročena tožnikoma, ki v odgovoru predlagata njeno zavrnitev in priglašata stroške revizijskega postopka.

Dejanski okvir spora

9. V postopku so bila ugotovljena naslednja bistvena dejstva:

- toženka (kot kreditodajalka) in prvi tožnik (kot kreditojemalec in zastavitelj) ter druga tožnica (kot porokinja in plačnica ter zastaviteljica) so dne 24. 1. 2008 sklenili Pogodbo o potrošniškem hipotekarnem kreditu št. ..., dne 28. 1. 2008 pa za zavarovanje toženkine terjatve še Sporazum o zavarovanju denarne terjatve po 142. členu SPZ, in sicer v obliki neposredno izvršljivega notarskega sporazuma opr. št. ...;

- kredit je bil odobren v *CHF*, in sicer v višini 111.000,00 *CHF* (po takratnem tečaju *CHF*/EUR je bila njegova evrska protivrednost 67.835,97 EUR);

- dogovorjena je bila pogodbeno obrestna mera v višini 4,167 % letno (LIBOR 2,867 % + pribitek 1,3 %);
- kredit se je odplačeval v *CHF*, pri čemer je anuiteta ob sklenitvi kreditne pogodbe znašala 705,54 *CHF* (po takratnem tečaju *CHF*/EUR njena protivrednost v evrih 436,52 EUR), prva je zapadla v plačilo 1. 3. 2008, zadnja pa naj bi zapadla 1. 2. 2027;
- pred sklenitvijo kreditne pogodbe so potekali razgovori med predstavnikom toženke A. A. in tožnikoma, pri čemer jima je bil predstavljen tako kredit v EUR kot tudi kredit v *CHF*;
- g. A. je vsem svojim strankam pred najemom kredita pojasnil tveganja kredita v *CHF*, in sicer predvsem to, da je višina anuitete odvisna od valutnega razmerja, pri čemer so strankam grafično pokazali gibanje *CHF* in LIBOR-ja v zadnjih 10 letih oziroma jim pojasnili, da bo morala stranka, ki je na primer po tedanjem tečaju vzela kredit v višini 160.000,00 *CHF* v protivrednosti 100.000,00 EUR, v primeru spremembe tečaja EUR/*CHF* na 1 : 1 vrniti 160.000,00 EUR;
- kreditna pogodba je v drugem odstavku 5. člena določala tudi, da kreditojemalec in porokinja s podpisom pogodbe izrecno potrjujeta, da sta seznanjena s tveganjem, ki izhaja iz vsake morebitne spremembe tečaja *CHF* do EUR in lahko vpliva na njuno zmožnost vračanja kredita in da to tveganje v celoti prevzemata;
- prav tako je pogodba določala, da lahko kreditojemalec kadar koli znotraj kreditne dobe zahteva spremembo pogodbeno dogovorjene valute kredita in obrestnega indikatorja LIBOR v EUR;
- toženka je tožnika z dopisoma iz maja 2011 in februarja 2012 ter na sestanku dne 30. 3. 2015 opozorila na njuno izpostavljenost valutnemu tveganju in posledice v primeru krepitve tečaja *CHF*/EUR ter jima ponudila zamenjavo valute;
- tožnika možnosti menjave valute v skladu s pogodbo nista izkoristila, sta pa 10. 3. 2015 zahtevala konverzijo po tečaju na dan sklepanja pogodbe, kar je toženka zavrnila;
- toženka je marca 2008 za svoje stranke organizirala predavanje na temo „Pasti zadolževanja v *CHF*“;
- Banka Slovenije (v nadaljevanju BS) je junija 2005 izdala Poročilo o finančni stabilnosti BS, v katerem je opozarjala na to, da je *CHF* na relativno nizkih ravneh in je pričakovati njegovo apreciacijo napram EUR, posledično pa tudi na izpostavljenost bank in njihovih komitentov tečajnemu tveganju;

- 4. 7. 2006 in 19. 12. 2007 je BS na vse banke in hranilnice naslovila dopisa z opozorili v zvezi z naravo in obsegom opozoril, ki naj bi jih banke dale strankam v zvezi s tveganji, ki izhajajo iz posojil v tuji valuti. Banke naj bi bile posebej pozorne glede skrbne seznanitve komitentov z vsemi tveganji. Če je informacija podana v obliki predvidevanj o pričakovanem gibanju npr. tečaja tuje valute, naj bi morala banka pri oblikovanju informacije za posameznika v izbranih scenarijih predpostaviti gibanje tržnih spremenljivk tako v pozitivni kot v negativni smeri in na ta način prikazati tako pozitivne kot tudi negativne posledice gibanja tržnih spremenljivk na vrednost kreditnih produktov ter posledično na premoženje komitenta. Pridobila naj bi tudi izjave o njihovi seznanjenosti z vsemi tveganji ter s sprejemom le-teh.

Nosilni razlogi za odločitev sodišč nižjih stopenj

10. V okviru presoje ničnosti pogodbe (primarni tožbeni zahtev) je sodišče prve stopnje ocenilo, da sta tožnika razumela valutno tveganje, povezano s kreditom v *CHF*, in da je toženka pred sklenitvijo kreditne pogodbe zadostila svoji pojasnilni dolžnosti. Svojo odločitev je oprlo zlasti ugotovitve: da naj bi svetovalci toženke strankam pred najemom kredita v *CHF* pojasnili tveganja, povezana s kreditom v tuji valuti (odvisnost višine anuitete od gibanja tečaja valute); da so bila valutna tveganja v primeru kreditov v tuji valuti splošno znano dejstvo; da je bila tožnikova mati bivša bančna uslužbenka; da je toženka organizirala predavanje o valutnih tveganjih; da sta tožnika dejansko odplačevala anuitete v *CHF* in sta videla, da so se te spreminjale glede na gibanje tečaja; da kljub izrecnim opozorilom v letih 2011 in 2012 nista zahtevala zamenjave valute na način, ki ga jima je omogočala kreditna pogodba; da so tožnika zanimale predvsem ugodnosti kredita v *CHF*, drugi pogoji pa ne (za informiranje pa je potrebna tudi zainteresiranost nasprotne stranke). Poročilo in dopisa BS je sodišče ocenilo za splošne (brez konkretnih števil, ki naj bi jih toženka morala izpostavljati ob sklepanju posojil v tuji valuti, oziroma podatkov, ki kažejo na to, kakšno razmerje *CHF*/EUR je verjetno pričakovati) in menilo, da je tudi upoštevalje to poročilo in oba dopisa toženka tožnika ustrezno in razumljivo informirala.

11. Sodišče druge stopnje je - nasprotno - presodilo, da toženka tožnikov ob sklepanju kreditne pogodbe ni ustrezno informirala tako, da bi slednja lahko konkretno ocenila oziroma razumela vpliv (takrat realne) možnosti znatne spremembe menjalnega tečaja *CHF*/EUR na njuno finančno breme in resnično razumela njuno premoženjsko tveganje, to je, kaj bi povišanje vrednosti *CHF* pomenilo za višino njune anuitete in tudi celotne obveznosti do toženke. Ni ju torej informirala na način, ki ga je v dopisu z dne 4. 7. 2006 izpostavila BS, kasneje pa v svoji odločbi C-186/16 z dne 20. 9. 2017 (Andriciuc in drugi proti Banca Romaneasca SA, v nadaljevanju: zadeva Andriciuc) tudi Sodišče EU. Zgolj v okviru splošne, abstraktne in zato nezadostne seznanjenosti s pogoji kredita (brez konkretnih simulacij) sta tožnika v 5. členu pogodbe lahko potrdila svojo seznanjenost s tveganjem in ga „prevzela“. Opustitev ustrezne informacijske dolžnosti že sama po sebi vodi do ničnostne sankcije. Nedopustno postopanje toženke sega že v (pred)sklenitveno fazo, zato kasnejša ravnanja toženke (organizacija predavanja, dopisi z opozorili na možnost konverzije valute) ne morejo voditi do konvalidacije nične pogodbe.

Povzetek bistvenih navedb strank v revizijskem postopku

Revizijske navedbe

12. Revizija sodišču druge stopnje najprej očita absolutne bistvene kršitve določb pravnega postopka iz 14. in 15. točke drugega odstavka 339. člena Zakona o pravnem postopku (v nadaljevanju ZPP). Iz obrazložitve sodbe naj bi ne bilo razvidno, kaj sodišče sploh šteje za relevantno in pomembno spremembo tečaja CHF/EUR, za katero toženki sicer očita, da je bila z njo seznanjena na podlagi poročila BS iz junija 2005. Sodišče naj bi tudi ne upoštevalo, da se pričakovanja BS nanašajo na pričakovano apreciacijo CHF ob upoštevanju terminskih tečajev do januarja 2007, medtem ko je bila sporna kreditna pogodba sklenjena januarja 2008, do spremembe tečaja pa je prišlo šele v letih 2012, 2011 in 2015. Sodišče naj bi se ne opredelilo do pravne narave dopisov BS iz julija 2006 in decembra 2007; zaključek, da je napovedana sprememba tečaja pomembna že samo zato, ker jo poročili napovedujeta, pa naj bi bil pavšalen. Revidentka ob tem sicer meni, da take napovedi niti poročilo niti dopisa ne vsebujejo. Do spremembe tečaja naj bi ne prišlo iz razlogov, ki jih omenja BS, temveč zaradi finančne krize in odločitve Švicarske centralne banke v letu 2015. Zaključek sodišča, da naj bi bila toženkina trditev o nepričakovanosti odločitve Švicarske centralne banke neprepričljiva, naj bi bila neobrazložen in v nasprotju s spisovnim gradivom. Prav tako naj bi bil nelogičen zaključek sodišč, da tožnikoma niso bila dana pojasnila v zvezi z višino njune konkretne mesečne obveznosti v EUR v primeru znatnejših sprememb tečaja, pri čemer revizija opozarja na izpovedbo uslužbenca toženke, na izjavo tožnikov v 5. členu kreditne pogodbe ter na pomen skrbnosti povprečno razumnega potrošnika.

13. Nadalje revizija zatrjuje relativno bistveno kršitev določb pravnega postopka iz prvega odstavka 339. člena ZPP, in sicer kršitev metodološkega napotka pri dokazni oceni (8. člen ZPP), kar naj bi rezultiralo v zmotni ugotovitvi dejanskega stanja. Sodišče naj bi navedlo, da toženka točne vrednosti depreciacije EUR nasproti CHF ni mogla predvideti, istočasno pa sklenilo, da je bila toženka seznanjena s realno možnostjo pomembne spremembe tečaja. Slednje pa naj bi iz dokumentov, na katere se sodišče sklicuje, po mnenju revidentke ne izhajalo. Revidentka ponuja lastno interpretacijo poročila in dopisov BS. Na podlagi dopisov naj bi toženka smeri gibanja tečaja CHF/EUR ne mogla predvideti - iz njiju naj bi izhajale zgolj določene obveznosti pri trženju kreditov v CHF, ki pa naj bi jih izpolnila. Poročilo pa naj bi ne razkrivalo „pomembne“ apreciacije CHF napram EUR, temveč naj bi govorilo zgolj o apreciaciji na sploh, brez predvidevanj o njenem obsegu; hkrati naj bi bilo vezano na termin januar 2007 in naj bi ne dajalo nobene podlage za predvidevanja v času teka trajanja sporne kreditne pogodbe. Revidentka reviziji prilaga nova dokaza: a) dopis Združenja bank Slovenije (ZBS) z dne 13. 6. 2017, naslovljen na BS, in odgovor BS z dne 19. 6. 2017 ter b) ekonomsko mnenje „Krediti v švicarskih frankih“ iz oktobra 2017, ki ga je izdelal dr. Aleš Ahčan. Njuno dovoljenost v smislu 372. člena ZPP utemeljuje z datumom njunega nastanka. Iz odgovora BS na zaprosilo ZBS za komentar in interpretacijo poročila BS iz leta 2005 ter dopisov iz let 2006 in 2007 naj bi po presoji revidentke izhajalo, da BS v spornih dokumentih ni podala napovedi o relevantni spremembi gibanja tečaja CHF/EUR. Iz predloženega ekonomskega mnenja pa naj bi izhajalo, da banke na podlagi tržnih informacij v letu 2008 niso mogle pričakovati rasti CHF napram EUR. Sodišče druge stopnje naj bi hkrati deloma napačno povzelo izpoved priče A. B. (nekdanjega uslužbenca toženke) glede (ne)vzdržnosti tečaja CHF/EUR, spregledalo drug del njegove izpovedi, v vsakem primeru pa naj bi mu dalo preveliko dokazno težo.

14. V tretjem sklopu navedb revizija sodišču druge stopnje očita zmotno uporabo materialnega prava, ki jo prav tako povezuje z absolutnimi bistvenimi kršitvami določb pravnega postopka iz 14. točke drugega odstavka 339. člena ZPP. Sodba naj bi bila (upoštevaje okvir, ki ga je v zadevi Andriciuc začrtalo Sodišče EU) neobrazložena glede tega, kateri so sploh tisti konkretni pogodbeni pogoji, ki so bili predmet ocene poštenosti, ali so bili ti pogoji res v nasprotju z določbami Zakon o potrošniških kreditih (v nadaljevanju ZPotK) in istočasno v škodo potrošnika ter ali so bili sploh nejasni in nerazumljivi. Jasni in razumljivi pogoji ne morejo biti predmet ocene poštenosti. Dalje meni, da mora sodišče pri presoji dolžnosti kreditodajalca upoštevati trenutek sklepanja kreditne pogodbe (v konkretni zadevi leto 2008), zato ne morejo biti relevantna, denimo, opozorila Evropskega odbora za sistemska tveganja CERS/2011/1 iz leta 2011, na katere se sklicuje Sodišče EU. Da tožnikoma niso bile predstavljene simulacije kreditne obveznosti ob upoštevanju različnih tečajev, naj ne bi smelo biti odločilno, saj tečaj še zdaleč ni edina relevantna spremenljivka (ampak je relevantna tudi obrestna mera, ipd.). Oporeka sklepu sodišča, da je z vidika pojasnjevalne dolžnosti zainteresiranost potrošnika nepomembna. Od povprečnega potrošnika (normalno obveščene, razumno pozornega in preudarnega, kot ga opredeli Sodišče EU) se pričakuje pozornost na informacije. Revizija se zavzema za tako razlago zahtev in navodil iz zadeve Andriciuc, ki upoštevajo tudi stanje veljavne nacionalne zakonodaje v času sklepanja sporne kreditne pogodbe in ki toženki ne nalagajo večjih in širših obveznosti, opozarja pa tudi na razlike med zakonodajno ureditvijo v Romuniji (iz katere izvira zadeva Andriciuc) in v Sloveniji.

Navedbe iz odgovora na revizijo

15. Tožnika menita, da revidentka z oporekanjem sklepu sodišča, da Poročilo BS razkriva bodočo apreciacijo CHF napram EUR in posledično izpostavljenost komitentov tveganju spremembe tečaja, nedovoljeno izpodbija ugotovljeno dejansko stanje. Oporekata revizijski tezi, da naj bi bila sprememba tečaja izključna posledica ekonomske krize in dejanj Švicarske centralne banke, ki jih ni bilo mogoče predvideti. BS naj bi spremembo tečaja korektno napovedala že junija 2005. V podkrepitev te napovedi se sklicujeta na prispevek „Tveganost posojil v švicarskih frankih“, ki je del poročila BS o finančni stabilnosti iz maja 2007 (iz njega naj bi izhajalo jasno opozorilo bankam, da v Sloveniji komitenti nimajo zadostnega znanja o grozečih tveganjih ter da banke ne posvečajo dovolj pozornosti njihovi informiranosti), in na strokovni prispevek T. J. Jordana za konferenco Kapitalmarktforum 2009 v Luksemburgu. Zaradi visoke volatilnosti CHF naj bi bila izdelava

simulacij za potrošnike nujno potrebna. Tožnika nasprotujeta mnenju dr. Aleša Ahčana. Banke naj bi namreč razpolagale z lastnim instrumentarijem za spremljanje rizikov volatilnosti tečajev in se v času sklepanja kreditne pogodbe zavedale vseh tveganj.

O utemeljenosti revizije

Materialnopravno izhodišče

16. Revizijsko sodišče uvodoma odgovarja na revizijske očitke o zmoti uporabi materialnega prava. Šele ob uporabi ustreznih materialnopravnih izhodišč je namreč mogoče ugotoviti, kaj je bilo v obravnavani zadevi sploh treba presoditi.

17. Sodišče druge stopnje je izhajalo iz 23. člena Zakona o varstvu potrošnikov (v nadaljevanju ZVPot), ki predvideva ničnost nepoštenih pogodbenih pogojev, in 21. člena ZPotK, ki predvideva ničnost pogodbenega določila, ki bi bil v nasprotju s tem zakonom. Ocenilo je, da je tudi dogovor, ki pomeni glavni predmet pogodbe, lahko nedovoljen. Povzelo je nekatera stališča Sodišča EU v zadevi Andriuc glede vsebine pojasnilne dolžnosti. Sklenilo je, da že opustitev pojasnilne dolžnosti banke sama za sebe pomeni, da sta sporna kreditna pogodba in sporazum o zavarovanju terjatve iz nje nedovoljena in zato nična (86. člen Obligacijskega zakonika).

18. Neutemeljen je revizijski očitek, da sodišče druge stopnje ni obrazložilo, kateri so sploh tisti konkretni pogodbeni pogoji, ki so bili predmet ocene poštenosti. Iz izpodbijane sodbe namreč jasno izhaja, da je šlo za presojo dogovora o vračilu kredita v CHF. Utemeljeno pa revizija opozarja na to, da jasni in razumljivi pogodbeni pogoji ne morejo biti predmet ocene poštenosti.

19. Materialnopravna izhodišča za presojo ničnosti kreditnih pogodb, sklenjenih v tuji valuti, je Vrhovno sodišče začrtalo v sklepu opr. št. II Ips 201/2017 z dne 7. 5. 2018, zato v nadaljevanju ponavlja zgolj njihovo bistvo.

20. ZVPot je v 22. členu določal, da morajo biti pogodbeni pogoji jasni in razumljivi. V nasprotnem primeru se nejasna določila razlagajo v korist potrošnika. Sankcija ničnosti pa je predpisana za pogoje, ki bi bili do potrošnika nepošteni (23. člen ZVPot). ZVPot izrecno ne določa, ali je mogoča presoja nepoštenosti glavnega predmeta pogodbe, kar zagotovo predstavlja tudi dogovor o valuti vračila kredita. V skladu z načelom lojalne razlage evropske Direktive 93/13/EGS o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah (v nadaljevanju Direktiva 93/13/EGS), določbe katere so bile implementirane v ZVPot, je treba skleniti, da je presoja nepoštenosti glavnega predmeta pogodbe mogoča le, če je bil ta določen nejasno.¹ Šele če se izkaže, da banka potrošniku ni dala ustreznih pojasnil (torej če ni pravilno izpolnila svoje pojasnilne dolžnosti) in zato pogodbene določbe ni moč šteti za jasno in razumljivo, je mogoča tudi presoja nepoštenosti glavnega predmeta pogodbe. V okviru slednje je treba predvsem presoditi, ali je banka ravnala v dobri veri ter obstoj morebitnega znatnega neravnotežja med pravicami in obveznostmi strank. Šele ugotovitev o nepoštenosti pogodbenega določila namreč vodi do pravne posledice ničnosti tega določila in/ali celotne pogodbe. Namen izrecnega določila o ničnostni sankciji je, naj potrošniki zaradi nepoštenih pogojev ne trpijo nikakršnih negativnih posledic in naj jih takšni pogoji ne zavezujejo. Če pa se izkaže, da gre zaradi pomanjkljive izpolnitve pojasnilne dolžnosti (le) za nejasno določilo, ki ga ni mogoče opredeliti za nepoštenega (ker slaba vera banke in obstoj znatnega neravnotežja med pravicami in obveznostmi strank nista izkazana), posledica kršitve pojasnilne dolžnosti ne more biti ničnost kreditne pogodbe oziroma njenega spornega določila.

21. Iz povedanega izhaja, da je zmotno stališče sodišča druge stopnje, da že opustitev ali nepravilna izpolnitev pojasnilne dolžnosti sama po sebi vodi do ničnostne sankcije. Do te namreč vodi le v primeru, če je podana nepoštenost glede glavnega predmeta pogodbe, torej če je banka hkrati ravnala v slabi veri in ker je ob sklepanju pogodbe med pravicami in obveznostmi pogodbenih strank obstajalo znatno neravnotežje. Obstoja morebitnega znatnega neravnotežja med pravicami in obveznostmi pogodbenih strank pa sodišče v obravnavani zadevi niti ni presojalo. Že zato je izpodbijana sodba nepravilna.

22. Kriterije v zvezi z obsegom pojasnilne dolžnosti bank je začrtalo Sodišče EU, v sklepu opr. št. II Ips 201/2017 pa jih je kasneje povzelo tudi Vrhovno sodišče.² Kreditojemalec mora biti ne le seznanjen z možnostjo zvišanja ali znižanja vrednosti tuje valute, v kateri mora odplačevati kredit, biti mora tudi zmožen oceniti potencialno znatne ekonomske posledice pogodbenega pogoja za njegove finančne obveznosti, torej za skupne stroške kredita. Zavedati se mora, da prevzema valutno tveganje, ki ga bo ob devalvaciji valute, v kateri prejema dohodke, morda težko nosil. To med drugim pomeni pregledno pojasnjeno konkretno delovanje mehanizma, v katerega spada zadevni pogoj ter, če je to primerno, povezavo med tem mehanizmom in mehanizmom, določenim z drugimi pogoji, tako da lahko potrošnik na podlagi natančnih in razumljivih meril presodi, kakšne so ekonomske posledice, ki iz tega izhajajo zanj. Upoštevati je treba ne le vsebino same pogodbe, temveč vse oglase in informacije, ki so bile potrošniku posredovane v okviru pogajanj.

23. Določene okoliščine lahko sodijo po svoji naravi istočasno v okvir presoje, ali je bila pojasnilna dolžnost opravljena pošteno, kot tudi v okvir (morebitne nadaljnje) presoje nepoštenosti glavnega predmeta pogodbe zaradi bankine nedobrovernosti (in znatnega neravnotežja med pravicami in obveznostmi strank). Pošteno opravljena pojasnilna dolžnost pomeni „igro z odprtimi kartami“, ki pogodbeno stranko zavezuje, da drugi pogodbeni stranki ne prikrije nobene pomembne informacije, ki bi lahko vplivala na odločitev za sklenitev pogodbe. Gre za dolžnost razkritja vseh okoliščin, ki bi jih banka (upoštevaje njeno strokovno znanje in izkušnje glede mogočih sprememb menjalnih tečajev in tveganj pri posojilih v tuji

valuti) lahko poznala ob sklenitvi pogodbe in bi lahko vplivale na njeno poznejše izvajanje, saj pogoj lahko pomeni neravnotežje med strankami, ki se pokaže šele med izvajanjem pogodbe.

O pojasnilni dolžnosti

24. Sodišče druge stopnje meni, da pojasnilna dolžnost ni bila opravljena v skladu kriteriji, ki jih je začrtalo Sodišče EU v zadevi Andriuc. Navede, da »[...] vsebinsko te dolžnosti zajemajo posredovanje informacije, ki predstavljajo pomembno nadgradnjo oziroma konkretizacijo (golega/abstraktnega) vedenja, da razmerja med valutami niso statična oziroma (pravilneje), da se spreminjajo in da zato obstaja „valutno tveganje“«,³ pri čemer doda, da je bilo valutno tveganje, »kot to ugotavlja sodišče prve stopnje, ob sklepanju predmetne pogodbe (na tej splošni/abstraktni ravni) prav gotovo znano (razumljivo) tudi tožnikoma.«⁴ Dejanske okoliščine v zvezi s sklepanjem sporne pogodbe, kot izhajajo iz sodb sodišč nižjih stopenj, so naslednje: pred sklenitvijo pogodbe so potekali razgovori med predstavnikom toženke A. A. in tožnikoma, pri čemer jima je bil predstavljen tako kredit v EUR kot tudi kredit v CHF. G. A. se sicer ni spomnil konkretnega primera, je pa povedal, da je vsem strankam pojasnil tveganja kredita v CHF, predvsem to, da je obrok odvisen od valutnega razmerja, pri čemer so strankam grafično pokazali gibanje CHF in LIBOR-ja v zadnjih 10 letih oziroma jim (na hipotetičnem) primeru pojasnili, da bo morala stranka, ki vzame kredit v višini 100.000,00 EUR, v primeru spremembe tečaja na 1 : 1 vrniti 160.000,00 EUR. Pomanjkanje pojasnil v zvezi z višino konkretne anuitete, izražene v EUR, v primeru znatnejših sprememb tečaja in v zvezi s konkretnim kreditom tožnikov po presoji sodišča druge stopnje pomeni torej neizpolnitev pojasnilne dolžnosti.

25. Revizijsko sklicevanje na pomen drugega odstavka 5. člena sporne kreditne pogodbe, ki je določal, da kreditojemalec in porokinja s podpisom pogodbe izrecno potrjujeta, da sta seznanjena s tveganjem, ki izhaja iz vsake morebitne spremembe tečaja CHF do EUR in lahko vpliva na njuno zmožnost vračanja kredita in da to tveganje v celoti prevzemata, ni utemeljeno. Vrhovno sodišče je že pojasnilo, da abstraktna vključitev izjave o prevzemu valutnega tveganja v kreditno pogodbo ne zadošča, temveč je bistvena presoja, ali je bilo to tveganje v skladu z zahtevo po profesionalni skrbnosti kreditojemalcem celovito pojasnjeno.⁵

26. Prav tako ni utemeljena revizijska graja stališča sodišča druge stopnje, da izpolnitev pojasnilne dolžnosti ne more biti odvisna od zainteresiranosti („sodelovanja“) potrošnika. Banka je namreč dolžna pojasnilno dolžnost opraviti v vsakem primeru, in sicer v obsegu, ki se zahteva za standard povprečnega potrošnika (torej celo, če bi kreditojemalec že sam imel višjo raven strokovnega znanja).⁶ V tem smislu Sodišče EU v zadevi Andriuc govori o informacijah, na podlagi katerih lahko odločitve sprejema povprečni potrošnik, ki je normalno obveščen, razumno pozoren in preudaren. Aktivnosti ali neaktivnosti potrošnika v zvezi z iskanjem informacij banke ne odvezujejo pojasnilne dolžnosti v enakem obsegu; ni pa več v sferi banke, na kakšen način bo prejete informacije potrošnik upošteval pri svoji odločitvi. Revizijske navedbe, da je treba, na primer, upoštevati tudi to, da sta bila tožnika glede na svojo starost že večkrat izpostavljena spremembam valute, da bi zaradi tega morala ta mehanizem razumeti, ter da sta informacije o kreditu v CHF iskala tudi pri drugih bankah, so zato za presojo pravilnosti izpolnitve toženkinine pojasnilne dolžnosti neutemeljene.

27. Treba pa je pritrditi reviziji v delu, kjer navaja, da odsotnost simulacij konkretne kreditne obveznosti ob upoštevanju različnih tečajev ne bi smela biti odločilna. Prav na njihov odločilni pomen očitno meri sodišče druge stopnje s sklicevanjem na stališče Sodišča EU iz 49. točke obrazložitve sodbe v zadevi Andriuc ter na dopis BS iz leta 2006 v delu, ki izpostavlja predpostavljane gibanje tržnih spremenljivk tako v pozitivni kot v negativni smeri v izbranih scenarijih. Vendar pa po presoji revizijskega sodišča ni mogoče trditi, da bi bila samo na ta način pojasnilna dolžnost res pravilno izpolnjena. Podlaga za tako zahtevo ne izhaja niti iz sodbe Sodišča EU v zadevi Andriuc niti iz konkretnega priporočila iz Priporočil Evropskega odbora za sistemska vlaganja CERS/2011/1 z dne 21. 9. 2011, na katerega se Sodišče EU (sicer obiter dictum in ne kot nosilni argument) sklicuje v 49. točki obrazložitve svoje sodbe. Iz citiranega priporočila namreč izhaja (le), da se nacionalnim nadzornim organom in državam članicam priporoča, da od finančnih institucij zahtevajo, da posojilojemalcem dajo ustrezne informacije o tveganjih pri dajanju posojil v tujih valutah, ki bi morale posojilojemalcem zadostovati za sprejetje poučenih in preudarnih odločitev ter bi morale vsebovati vsaj to, kako bi na obroke za odplačilo posojila vplivala zelo velika depreciacija zakonitega plačilnega sredstva države članice, kjer ima posojilojemalec stalno prebivališče, in povečanje tujih obrestnih mer. Konkretnega načina pojasnila torej priporočilo ne opredeljuje. To je tudi razumljivo, saj gre za mehko, nezavezujoče pravo, ki državam priporoča, svetuje in jih neobvezujoče usmerja ter jim tako pušča manevrski prostor, ali (in na kakšen način) bodo formalizirale način pojasnilne dolžnosti (prim. V. odstavek 288. člena Pogodbe o delovanju EU). Ni pa mogoče mimo tega, da priporočilo govori (le) o informaciji o vplivu velike depreciacije domače valute na anuitete, zato se tožnika v odgovoru na revizijo neutemeljeno zavzemata za to, da bi banka morala napraviti simulacije o vplivu minimalnih tečajnih sprememb.⁷ Uporaba omenjenih priporočil na pravno zavezujoč način pa bi tudi nasprotovala ustavni prepovedi povratne veljavnosti predpisov (155. člen Ustave RS). Gre namreč za priporočilo iz leta 2011, medtem ko je bila sporna kreditna pogodba sklenjena leta 2008.

28. Bistvo sodbe Sodišča EU v zadevi Andriuc je predvsem v tem, da mora biti stopnja informiranja potrošnikov določene intenzivnosti, ne pa v predpisovanju točnega načina informiranja, npr. z izdelavo grafičnih prikazov in izračunov. To še toliko bolj, ker tako specifičnih zahtev v času sklepanja spornih kreditnih pogodb nacionalna zakonodaja ni predpisovala. Tak način informiranja bi v ekstenzivni obliki lahko vodil do točke prezasičenosti z informacijami in s tem omogočal tudi manipulacije in zavajanja (na primer z prikazom hipotetičnega, celo špekulativnega gibanja tečaja v korist potrošnikov). Revizijsko sodišče hkrati poudarja, da pretirana skrb za potrošnika tudi ni v skladu s pojmovanjem posameznika kot

razumnega, preudarnega, avtonomnega in svobodnega subjekta, ki je sposoben sprejemati odgovorne, ekonomske, življenjske in osebne odločitve, s katerimi oblikuje svoje življenje. Kot lahko človekovo svobodo in dostojanstvo ogroža premajhna skrb zanj, ima lahko enak učinek tudi pretirana skrb. Ravnotežje med enim in drugim v konkretnem primeru izraža pojasnilna dolžnost, torej mehanizem, ki potrošniku omogoči seznanitev s potrebnimi informacijami, na podlagi katerih bo lahko sprejel odločitev, ki jo sam oceni kot zase najsprejemljivejšo. Lahko se odloči za tveganje in večje pričakovane koristi, ali pa za manjše koristi ob manjšem tveganju. Pravo posamezniku ne more ukazovati, kaj je zanj dobro in ga usmerjati k tistemu, kar samo ocenjuje kot koristno in dobro za povprečnega potrošnika.

29. Priporočila glede obsega pojasnilne dolžnosti je bankam podala tudi BS v dveh dopisih iz let 2006 in 2007, vendar gre pretežno za splošna opozorila na dolžnosti poslovnih bank, ki niso presegala tistih, izhajajočih iz takrat veljavnih predpisov⁸ ter iz načela vestnosti in poštenja. BS pretežno opozarja na celovito informiranje potrošnikov o valutnem tveganju. Iz relevantnega dela dopisa BS iz leta 2006, ki ga povzema sodišče druge stopnje,⁹ pa po presoji revizijskega sodišča ne izhaja neizogibna zahteva po izdelavi simulacij mogočega gibanja anuitet v odvisnosti od valutnega razmerja. BS opozarja zgolj, da morajo biti v primeru, da se jih banka odloči narediti, take simulacije narejene tako za pozitivni kot za negativni scenarij.

30. Tožnika sta v postopku trdila, da so (predvsem) iz poročila BS iz leta 2005 izhajale jasne informacije o povečani stopnji tveganja, ki jima jih je toženka zamolčala in s tem ravnala nepošteno. Treba je bilo torej presoditi, ali je ta dokument res vseboval take informacije, da bi toženka lahko razumno pričakovala, da tožniki - če bi bili z njimi seznanjeni - ne bi sprejeli spornega pogodbenega pogoja. Sodišča druge stopnje je presodilo, da je bil toženki ob sklenitvi pogodbe znan obstoj realne možnosti, da bo prišlo do relevantne (pomembne) spremembe tečaja CHF/EUR. To presojno revizija obširno napada preko zatrjevane kršitve metodološkega napotka iz 8. člena ZPP, trdi pa tudi, da so sklepi sodišča nekonsistentni in pomanjkljivo obrazloženi glede odločilnih dejstev.

31. Reviziji priložena nova dokaza (odgovor BS na dopis ZBS ter ekonomsko mnenje dr. Aleša Ahčana, oboje iz leta 2017) v revizijskem postopku nista upoštevana. V skladu s 372. členom ZPP smejo stranke navajati v reviziji nova dejstva in predlagati nove dokaze samo tedaj, če se nanašajo na bistvene kršitve določb pravnega postopka, zaradi katerih se lahko vložijo revizija. Resda se revizija nanju sklicuje v delu, kjer trdi, da je sodišče druge stopnje pri svoji dokazni oceni s kršitvijo metodološkega napotka zagrešilo relativno bistveno kršitev določb postopka. Vendar pa revidentka s predloženimi dokazi ne more izkazati kršitve metodološkega napotka. Pri tej kršitvi gre namreč (že pojmovno) za napačen izbor metod pri oceni že izvedenih dokazov, zato lahko revizijsko sodišče presoja le, ali je bila ocena vestna in skrbna z metodološkega vidika. Novi dokazi na to presojno ne morejo vplivati. Revidentka želi z njimi pravzaprav vsebinsko izpodbiti rezultat dokazne presoje, ne more pa dokazovati kršitve metode.

32. Po presoji revizijskega sodišča pa je utemeljen revizijski očitke, da je izpodbijana sodba pomanjkljivo obrazložena glede tega, kaj naj bi sploh bila ta (za obravnavani primer) relevantna (pomembna) sprememba tečaja CHF/EUR. Sodišče druge stopnje je ugotovilo, da je BS v poročilu iz leta 2005 navajala, da je zaradi nizkih ravni CHF pričakovati njegovo apreciacijo, ter sklenilo, da je BS zagotovo ne bi omenjala, če ne bi šlo za pomembno spremembo. Revizija pa opozarja, da so bile napovedi BS o apreciaciji vezane na obdobje 2005-2007. V tem obdobju se napovedi BS niti niso realizirale, saj je vrednost CHF takrat (to je pred sklenitvijo sporne kreditne pogodbe) dejansko gibala v nasprotni smeri od napovedane. Po presoji revizijskega sodišča je logično, da BS leta 2005 ni mogla imeti v mislih za obravnavani primer odločilnih razlogov za apreciacijo, do katere je prišlo zlasti leta 2011 in 2015 - gospodarske krize in predvsem ukrepa švicarske centralne banke - na katera sta se (v odgovoru na pritožbo) sklicevala celo tožnika sama. V zvezi s tem revizijsko sodišče še dodaja, da zanesljive in natančne napovedi glede obdobja in obsega spremembe valutnega razmerja niso mogoče. V sami naravi tveganja je nepoznavanje prihodnosti in neobvladovanje dejavnikov, ki vplivajo na realizacijo tveganja. Za strokovnjake je vpliv določenih dejavnikov do določene mere gotovo predvidljiv, noben strokovnjak pa ne more predvideti enostranskih ukrepov, kakršen je bil v konkretnem primeru ukrep švicarske centralne banke iz leta 2015, ki je imel odločilen vpliv na vrednost CHF.

Odločitev o reviziji

33. Kot je bilo pojasnjeno, je odločitev sodišča druge stopnje napačna že zaradi zmotnega materialnopravnega izhodišča. Prav tako zgolj na podlagi tistih okoliščin, ki jih je sodišče druge stopnje upoštevalo pri svoji presoji, še ni mogoče skleniti, da je toženka pomanjkljivo izpolnila svojo pojasnilno dolžnost. Izpodbijana sodba je iz navedenih razlogov deloma materialnopravno zmotna, deloma pomanjkljivo obrazložena, deloma pa je pritožba ostala neizčrpana, saj ji je sodišče druge stopnje ugodilo že s pritrditvijo le delu pritožbenih trditev. Zato je bilo treba sodbo sodišča druge stopnje razveljaviti in mu zadevo vrniti v ponovno odločanje (I. točka izreka).

Stroški revizijskega postopka

34. Odločitev o revizijskih pravnih stroških temelji na določbi tretjega odstavka 165. člena ZPP (II. točka izreka).

¹ V skladu z drugim odstavkom 4. člena Direktive 93/13/EGS je ocena nedovoljenosti spornega pogodbenega pogoja dopustna le v primeru, če pogoj ni zapisan v jasnem in razumljivem jeziku.

² Poudariti je treba, da je v času sklepanja spornih kreditnih pogodb potrošniške kredite urejal ZPotK, ki pojasnilne

dolžnosti bank ni podrobneje urejal, kasnejših sprememb v korist potrošnikov iz ZPotK-1 in ZPotK-2 pa ni mogoče uporabiti retroaktivno.

³ Glej 7. točko obrazložitve izpodbijane sodbe.

⁴ Glej opombo 17 na 11. strani obrazložitve izpodbijane sodbe.

⁵ Glej sklep VS RS opr. št. II Ips 201/2017 z dne 7. 5. 2018, 32. točka obrazložitve.

⁶ Pojem potrošnik v smislu 2. člena Direktive 93/13/EGS je namreč objektivni in neodvisen od konkretnih znanj, ki jih lahko ima zadevna oseba, ali od informacij, s katerimi ta dejansko razpolaga (sodba Sodišča EU C-110/14 z dne 3. 9. 2015, Horațiu Ovidiu Costea proti SC Volksbank România SA, 21. odstavek).

⁷ Iz dejanskih ugotovitev zadeve pa izhaja, da je toženka svojim komitentom predstavljala najmanj hipotetičen primer izračuna, kako bi v primeru večje spremembe tečaja narasla višina celotnega vračila kredita (glej šesto alinejo 9. točke obrazložitve revizijske odločbe).

⁸ Glej tudi 2. opombo te odločbe.

⁹ Povzetega tudi v trinajsti alineji 9. točke obrazložitve revizijske odločbe.

Zveza:

RS - Ustava, Zakoni, Sporazumi, Pogodbe

Obligacijski zakonik (2001) - OZ - člen 86

Zakon o varstvu potrošnikov (1998) - ZVPot - člen 22, 23

Zakon o potrošniških kreditih (2000) - ZPotK - člen 21

Ustava Republike Slovenije (1991) - URS - člen 155

Zakon o pravdnem postopku (1999) - ZPP - člen 8, 339, 339/2, 372

EU - Direktive, Uredbe, Sklepi / Odločbe, Sporazumi, Pravila

Direktiva Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993 o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah - člen 4

Mednarodne Pogodbe

Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU) - člen 288, 288/V

Datum zadnje spremembe: 10.12.2018